

зробить «у чистоті думки своєї» навіть «найнезначніша добра людина», «на вічних терезах духа Божого» заважить більше, ніж тимчасова найбезсоромніша перевага «людської помилки або зла над щирою правдою» [10, с. 488]. Отже, для Куліша Бог – справедливий Бог, Бог Істини, а найбільша цінність для Бога у людині – висока моральність.

Отже, можна стверджувати, що члени Кирило-Мефодіївського товариства були віруючими людьми, але крім усього іншого, Бог для них – вища міра справедливості: Правди, Світла, Істини. На нашу думку, не останню роль у креативності таких поглядів справило членство непересічних духовно-споріднених товаришів, які гостро відчували та переживали тогочасні проблеми українського народу, особливо кріпацтво та несправедливість щодо соціального, освітнього та релігійного ладу.

Список використаних джерел: 1. *Барвінський Б.* Шевченко jako "атеїст" та поет "ненависти"; Безименні "герої" і їх кертична робота / Б. Барвінський. – Львів, 1910. – 16 с. 2. *Горський В. С.* Історія української філософії. Курс лекцій : навч. посіб. / В. С. Горський. – 3-є вид. – К. : Наукова думка, 1997. – 286 с. 3. *Щенко Н.* Концепт ПРАВДА у поетичних творах Тараса Шевченка [Електронний ресурс] / Н. Щенко. – Режим доступу : http://www.univ.kiev.ua/pdfs/shevstud-16/26_Eshchenko_N.pdf. 4. *Ковалевская О. В.* Украинская философия : учебное пособие / О. В. Ковалевская. – Х., 2004. – 37 с. 5. *Колодний А.* Бог і шевченківська людина [Електронний ресурс] / А. Колодний. – Режим доступу : <http://www.religion.in.ua/main/8690-bog-i-shevchenkivska-lyudina.html>. 6. *Костомаров М. І.* Закон Божий / М. І. Костомаров. – К. : Либідь, 1991. – 40 с. 7. *Костомаров М. І.* Слов'янська міфологія / М. І. Костомаров. – К. : Либідь, 1994. – С. 201-256. 8. *Костомаров Н. И.* Студенческие смуты. Закрытие университета. Публичные лекции. Скандал в Думе. Выход в отставку от университетской кафедры / Н. И. Костомаров. – К., 1990. – С. 546-560. 9. *Митрополит Іларіон.* Релігійність Тараса Шевченка. – Вінніпег : Видавнича комісія при товаристві "Волинь", 1964. – 120 с. 10. *Нахлік С.* Особливості релігійно-філософського світогляду Пантелеймона Куліша / С. Нахлік. – Львів, 2006. 11. *Шевченко Т.* Зібрання творів : у 6 т. / Тарас Шевченко. – К., 2003. 12. *Чижевський Д.* Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – К. : Вид-во "Оріон" при УКСП "Кобза", 1992. – 230 с.

УДК 165.43+241

РЕЛІГІЙНА СУПЕРЕЧЛИВІСТЬ СВІТОГЛЯДУ Т. ШЕВЧЕНКА

І.В. Завальна, аспірант кафедри технології зварювання та будівництва
Наук. кер.: **С.В. Киселиця**, канд. філос. наук, ст. викладач кафедри філософії
та соціально-гуманітарних дисциплін
Чернігівський національний технологічний університет

Світогляд великих людей – це та загальна духовна опора, на якій він стоїть, з погляду якої дивиться на світ, осягає його і передає нам унікальне світобачення. Це не лише духовна основа людини, а, власне, людина в її духовно-особистому вимірі.

Релігійність – надзвичайно складне духовне, теоретичне та соціальне явище. Воно охоплює як теїстичне світобачення особи, так і зумовлене ним філософське світовідношення [1]. Значуща постать у вітчизняному культурно-антропологічному просторі Тараса Григоровича Шевченка є мисленником, який відображав своєрідний релігійний дух України. Розглядаючи його ставлення до віри в Бога і до церкви, можна збагнути світоглядну суперечливість творчих устремлінь автора. Ця релігійна суперечливість і досі викликає неоднозначні думки у багатьох його послідовників та дослідників.

Не варто вдаватися до швидких і поверхневих висновків про світогляд поета. Як плоть від плоті свого народу він увібрав у себе народний світогляд, який об'єднує в собі різні проекції народної душі. На думку дослідників, Шевченко як поет ніколи не намагався скристалізувати свого релігійного світогляду й звести його до якоїсь сталої системи [2].

Тривалий час в Україні, а подеколи і за її межами у наукових розвідках про Шевченка обстоювалася думка про його атеїзм. Духовний образ поета як «бездоганного християнина», для якого життєві труднощі були своєрідним «посланим іспитом», категорично відкидали. Певну роль у цих хибних твердженнях відіграло те, що релігійність свою Шевченко висловлював не в якихось умоглядних категоріях філософії, а на рівні конкретно-індивідуального синтезу почуттів та вражень особистого життя [3].

Діалог Шевченка з Богом у його творчості почався ще з раннього дитинства. Проте вже у першому його вірші «Причинна» можна прослідкувати закиди Богові, в яких він виражає своє незадоволення від невідповідності реального життя ідеалу справедливості, який мав би втілювати Господь Бог: «Така її доля...О боже мій милий! / За що ти карасш її, молоду? / За те, що так щиро вона полюбила / Козацькі очі? ...Прости сироту» [4, т.1, с. 74].

Висловлюючи своє невдоволення тією байдужістю, яку Бог виявляє до людей у поемі «Княжна», Т. Шевченко зазначає, що саме таке ставлення його до земних справ неодмінно породжує сумнів, небажання вірити в нього: «Як же його вірять, заплющивши очі, ох рад би я вірять, та серце не хоче» [6].

Думки, які б безпосередньо заперечували існування Бога, лише двічі трапляються в творах Т. Шевченка. Деякі дослідники, обґрунтовуючи положення, що поет був атеїстом, при цьому посилаються на таке його категоричне судження [3] у комедії «Сон»: «...Бо немає / Господа на небі! / А ви в ярмі падете / Та якогось раю / На тім світі благаєте? / Немає! Немає!» [4, т. 1, с. 265].

Саме ці слова радянська критика виносила як програмні в атеїстичних поглядах Т. Шевченка, бо сам Шевченко в них, нібито, відцурається

від Господа. Насправді, цей уривок – це логічне продовження роздумів Шевченка про те, що на світі робиться: один мурує, інший руйнує; один свата обирає, інший гострить ніж на брата, ще один запусить пазурі в печінки, другий розкрадає і мучить своє ж «отечество» – і після всього сказаного вище Шевченко доходить висновку – що немає Господа на небі, раз така гидота твориться на землі.

Аналогічним способом можна оцінити слова поета у вірші «Лічу в неволі дні і ночі», що «немає нічого»: «Нема навіть кругом тебе Велико-го Бога» [4, т. 2, с. 208].

У вірші «Якби ви знали паничі...» знаходимо подібне твердження атеїстичного спрямування: «Ні, ні нічого нема / Святого на землі. / Мені здається, що й / Самого тебе вже / Люди прокляли» [4, т. 2, с. 223].

У своєму «Заповіті» Т. Шевченко доходить до крайнощів. Він вимагає «крові ворожої», а інакше він зрікається Бога. Тут можна прослідкувати два аспекти: по-перше, Шевченко вимагає смерті ворогів, а християнська мораль передбачає всепрощення, по-друге, цей своєрідний торг з Богом «як понесе з України ...» отоді він піде молитися, все забувши і покинувши, а ні так до того часу він не знатиме Бога: «Як понесе з України / У синєє море / Кров ворожу... отоді я / І лани, і горе – / Все покину і долину / До самого Бога / Молитися... а до того / Я не знаю бога» [4, т. 1, с. 371].

Ці всі докори, чи краще закиди Богу, не можуть бути сприйняті як свідчення «атеїзму» Шевченка у тому значенні як його трактувала радянська критика та церковнослужителі. Скоріше таке ставлення до Бога було викликано, по-перше, тим, що він бачив і пережив багато горя як свого так і чужого. По-друге, більшість з його так званих «атеїстичних віршів» написані саме в ранній період до заслання.

Незважаючи на всю критику Шевченка та приписування йому антирелігійності, у багатьох творах поета можна знайти деїстичні світоглядні спрямування: «Якби не Бог поміг мені, То душа б живая, Во тьмі ада потонула, Проклялась на світі. Ти, Господи, помагаєш по землі ходити. Ти радуєш мою душу і серце врачєш» [4, т. 1, с. 362-363].

Автор [3] зазначає, що у тих самих Давидових псалмах – 52 «Пребезумний в серці скаже...» того, хто каже, «що Бога немає», «взискає Бога», Т. Шевченко називає пребезумним, таким, що не має добра [4, т. 1, с. 360]. У «Щоденнику» прекрасне майбутнє він іменує «прекрасним Богом». При цьому поет зауважує, що, якби не вірив у цю «чарівну надію», у Бога, то «був би байдужим, холодним атеїстом» [4, т.5].

У багатьох творах поет часто описував Божу причинність. Так у вірші «Варнак» він зазначав, що: «Все од Бога, од Бога все! А сам нічого дурний не вдіє чоловік!» [4, т. 2, с. 72]. Від Бога Шевченко виводить все багатство розуму, шляхетність духу людини, її славу й волю, навіть ду-

ховну недосконалість та сірість [3]: «І талан, і безталання – / Все, каже, од Бога! / Вседержителя святого, / А більш – ні од кого» [4, т. 2, с. 240].

А оскільки Бог був таким щедрим щодо людини, то вона за допомогою розуму, серця і свобідної волі зобов'язана так облаштувати своє життя, щоб воно було не образою Бога, а його образом, давало можливість у руслі християнського людинолюбства вільно жити [3].

Підводячи підсумки, слід сказати, що не можна чітко розділити творчість Тараса Шевченка на дві частини. Його атеїстичні та релігійні погляди переплітаються і на початку його творчого шляху можемо знайти слова, що підтверджують його віру в Бога («Кавказ», «Чи ми ще зійдемося знову»), а наприкінці життя у вірші «Юродивий» знаходимо такі слова: «А ти всевидящее око! / Чи ти дивилось звисока, / Як сотнями в кайданах гнали / В Сибір невольників святих, / Як мордували, розпинали / І вішали?! А ти не знало? / І ти дивилося на них / І не осліпло?! Око, Око! / Не бачиш ти глибоко» [4, т. 2, с. 259-260].

Уважне читання поезій Шевченка не залишає сумнівів: він не був щасливою людиною. Тяжка доля поета нерідко доводила його до розпачу та безнадійності. Звісно, Шевченко не був атеїстом, але й назвати його глибоко віручою людиною теж навряд чи можна. Все своє життя Кобзар перебував у духовному пошуку.

Однозначно оцінити світоглядні вподобання видатного мисленника українського народу дуже важко, бо дуже часто його антиклерикалізм ототожнювали з атеїзмом. Антиклерикалізм не заперечує існування Бога і саму релігію, він заперечує роль церкви в суспільному житті, що, на нашу думку, більш гармонійніше проявляє релігійно-філософську суперечливість світогляду Шевченка.

Список використаних джерел: 1. Дулуман Є. К. Християнство і духовна культура / Є. К. Дулуман // Християнство і духовність : збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції циклу наукових конференцій Християнство: історія і сучасність. – К. : Знання, 1998. 2. Блаженніший Володимир, митрополит Київський і всієї України : Доповідь на пленарному засіданні II студентської конференції Студентська наука в духовній школі (15 березня 2011 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/17675-religijne-svitobachennya-tarasa-shevchenka.html. 3. Колодний А. Бог і Шевченківська людина [Електронний ресурс] / А. Колодний. – Режим доступу : http://risu.org.ua/ua/index/monitoring/religious_digest/41167. 4. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів : у 6-ти томах / Т. Г. Шевченко. – К. : Основи, 2003.